

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

David Johansson

Ärekränkingsbrott på internet

- En studie om hur ärekränkingsbrotten och människors beteende fungerar på nätet

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet
15 högskolepoäng

Handledare: Sverker Jönsson

Termin: HT 2016

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRORD	3
FÖRKORTNINGAR	4
1 INLEDNING	5
1.1 Allmänt	5
1.2 Uppsatsens syfte	5
1.3 Frågeställningar	6
1.4 Avgränsningar	6
1.5 Metod	6
1.6 Forskningsläge	7
1.7 Material	7
1.8 Disposition	7
2 MÄNNISKORS BETEENDE PÅ NÄTET	9
3 ÄREKRÄNKNINGSBROTTE	13
3.1 Förtal	13
3.1.1 Vad en uppgift är och hur den lämnas	13
3.1.2 Nedsättande uppgift och andras missaktning	14
3.1.3 Ansvarsfrihetsregeln	15
3.1.4 Grovt förtal	17
3.2 Förolämpning	18
3.3 Åtalsregeln för ärekränkingsbrotten	20
3.4 Statistik och utredningsproblematik	22
3.4.1 Nedläggning pga. Saknad angivelse eller åtal ej påkallat	23
3.4.2 Nedläggning pga. Utrednings-bevissvårigheter	24
3.5 Rättsutveckling	26
3.5.1 Förtal	27
3.5.2 Förolämpning	28
3.5.3 Åtalsregeln	28

4 ANALYS OCH SLUTSATSER	30
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	34
RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	36

Summary

Cyber hatred is a phenomenon that has occurred after the expansion of the internet in modern society. In Sweden there is not a special law regarding cyber hatred. You must rely on the old legislation in the Swedish penal code. Defaming crimes, such as slander and insults, which are regulated in the Swedish penal code have been more common these days.

The essay aims to find out the regarding law of defamation crimes, its shortcomings, and future views with connection to the internet.

Furthermore, problems have been investigated which are related to the judicial system and individuals when a cyber-crime has been committed.

The essay also includes people's behaviour on the internet, if people are more inclined to commit a crime in a context of psychological perspective on the internet.

The essay is based on two methods, one of judicial dogma and the other one of judicial sociology.

What has been revealed is that the crimes of defamation mostly result in the victims themselves having to take charge of the process in a so called private prosecution. It has also been shown that it is hard to find someone guilty because of the problems with lack of evidence. The legislator has not found any reason to increase or decrease the criminal area in the regarding laws. Instead there are problems regarding the limits to which private prosecution are and that the language in the law is rather old. In a psychological perspective, there are eight factors that may occur and cause people to be more uninhibited when they are online. One of those factors is anonymity which also complicates investigations for the justice system.

Sammanfattning

Näthat är ett fenomen som uppstått efter internets utbredning i samhället. I Sverige har det dock inte upprättats en speciallagstiftning utan den äldre lagstiftningen i brottsbalken är den som appliceras på näthatsbrotten. Ärekränkingsbrotten förtal och förolämpning, vilka regleras i brottsbalken, har inom ramen för näthat kanske blivit mera aktuella än någonsin.

I den här uppsatsen utreds den gällande rätten för ärekränkingsbrotten, dess brister och framtidsutsikter med koppling till internet. Dessutom behandlas de problem som uppkommer för rättsväsendet och privatpersoner när väl ett näthatsbrott har begåtts. Uppsatsen berör också människors beteende på nätet, om personer på ett psykologiskt plan är mer benägna att begå brott i en internetkontext.

Uppsatsen är uppbyggd på både rättsdogmatisk- och rättssociologisk metod.

Vad som framkommit är att ärekränkingsbrotten till stor del bygger på att brottsoffer själv får ta ansvar för att gärningspersoner ska dömas till ansvar, då de mindre grova brotten klassas som målsägandebrott. Det har också visat sig vara svårt i ett bevishänseende att hitta respektive fastställa att gärningspersoner begått de aktuella brotten på nätet. I gällande lagstiftningen verkar det inte finnas anledning att utöka eller minska det straffbara området. Istället ligger en viss problematik i vart gränsen för när allmänt åtal ska väckas torde ligga samt att språket är föråldrat i ärekränkingsparagraferna. Bevissvårigheten när personer är anonyma förenklas inte av omständigheten att just anonymitet, i den psykologiska studien, är en av åtta faktorer som kan medföra tendenser till ett ohämmat beteende på internet.

Förord

Jag vill tacka min handledare Sverker Jönsson för givande diskussioner, idéer och för ett allmänt moraliskt stöd. Ett tack ska också riktas till Felicia Holme och Fredrik Meyer som bemödat sig med att korrekturläsa uppsatsen.

Förkortningar

BrB	Brottsbalken (SFS 1962:700)
BRÅ	Brottsförebyggande rådet
LEK	Lagen om elektronisk kommunikation (SFS 2003:389)
Prop.	Proposition
RB	Rättegångsbalken (SFS 1942:740)
SOU	Statens offentliga utredningar
SVT	Sveriges television
TF	Tryckfrihetsförordningen (SFS 1949:105)
YGL	Yttrandefrihetsgrundlagen (SFS 1991:1469)

1 Inledning

1.1 Allmänt

Dagens samhälle speglas av ett högt internetanvändande. Den tekniska utvecklingen bryter ständigt ny mark och i takt med densamma är det möjligt att vara uppkopplad, dygnet runt, på vitt skilda platser. Internet har blivit vardag och en för många viktig kommunikationskanal. Inte sällan används sociala medier som plattform för att kommunicera och delge andra information. I skuggan av allt gott denna teknik för med sig hamnar vissa individers okunskap eller ovilja om vad som gäller i lagens mening. Olika typer av brott begås med jämna mellanrum på internet, så kallade ”nätbrottsbrott” eller ”kränkningar på nätet”. Dessa brott uppmärksammades i SVT:s program ”Män som hatar kvinnor” som sändes i februari 2013 varefter begreppet ”nätbrott” etablerades.¹ Någon specialutformad lagstiftning för dessa företeelser finns dock inte, utan begreppen är icke-juridiska samlingsnamn² för många brott såsom: förtal, förolämpning, ofredande, olaga hot m.m. vilka istället regleras i brottsbalken (BrB).³ Vad lockar då människor att begå kränkningar på internet? Och fungerar i sådana fall rättsapparaten på ett tillfredsställande sätt?

1.2 Uppsatsens syfte

Syftet med denna uppsats är att försöka utreda hur den gällande nätbrottsregleringen beträffande ärekränkingsbrott fungerar, om det finns några brister samt åt vilket håll rättsutvecklingen är på väg. Syftet är också att undersöka om internet som kommunikationskanal, ur ett psykologiskt perspektiv, påverkar brottsbenägenheten.

¹ Se Sackemark och Schultz (2015) s. 15.

² <https://polisen.se/Lagar-och-regler/Om-olika-brott/It-relaterade-brott/Natbat/>.

³ Se Svensson och Dahlstrand (2014) s. 15.

1.3 Frågeställningar

Är personer, i ett psykologiskt perspektiv, mer benägna att begå brottsliga gärningar på nätet än i övrigt?

Stöter rättsväsendet eller brottsoffer på några problem när ärekränkingsbrott begås på internet och hur ser uppklaringen ut?

I vilken riktning är rättsutvecklingen på väg gällande ärekränkingsbrott och vad är det som driver den?

1.4 Avgränsningar

Näthat är en vid term som inrymmer många olika brottstyper. Att behandla alla har inte varit aktuellt, och därför är uppsatsen enbart inriktad på ärekränkingsbrotten: förtal och förolämpning. Motivet bakom urvalet ligger i ärekränkingsbrottens speciella åtalsregel samt att nytt ljus har fallit över dessa brott med anledning av teknikutvecklingen. Avgränsningar har därtill gjorts angående straffsatser och påföljder. Ärekränkingsbrotten kan även begås inom ramen för Yttrandefrihetsgrundlagen (YGL) och Tryckfrihetsförordningen (TF), vilket inte berörs i uppsatsen. Uppsatsen är slutligen avgränsad från brottet: förtal av avlidna BrB kap 5 § 4.

1.5 Metod

Den deskriptiva delen av ärekränkingsbrotten i arbetet har utgått från rättsdogmatisk metod i det avseendet att erkända rättskällor såsom lagtext, proposition och doktrin har använts. Samtidigt är inte frågorna av den naturen att svaren enbart gått att finna i gällande rätt.⁴ Frågorna har istället tagit sikte på förhållandet mellan rätt och samhälle, ifall rätten motsvarar de samhällsliga problemen som upplevs på internet. Analysdelen bygger i stort

⁴ Se Korling och Zamboni (red.) (2013) s. 21.

på undersökningar av psykologisk forskning, rättsväsendets arbetssätt och gällande rätt. Kombinationen innebär att uppsatsen närmast är uppbyggd på rättssociologisk metod.⁵

1.6 Forskningsläge

Inom den svenska rättsvetenskapen finns det i nuläget ingen forskning kopplad till ”näthatsjuridiken”. Däremot har Mårten Schultz och Alexandra Sackemark utkommit med boken *Näthat: Rättigheter & Möjligheter* som belyser gällande rätt på området. I den andra disciplinen som arbetet berör, cyberpsykologi, finns det en hel del forskning. Cyberpsykologen John R. Suler har forskat kring hur beteenden kan förändras på internet, vilket finns med i hans bok *Psychology of the digital age*.

1.7 Material

I den rättsvetenskapliga delen bygger arbetet till stor del på lagtext, propositioner och doktrin. Dessutom finns två rättsfall med för att visa hur ärekränkingsbrott kan se ut på internet. En annan bärande källa i arbetet har varit rapporten 2015:6 från Brottsförebyggande rådet (Brå) vilken legat till grund för statistik och utredningsproblematik. Rapporten var klar 2015 men innehåller delvis anmälningar från 2012, varför en viss kritik bör tillmätas ifråga om tid och rum. Boken *Psychology of the digital age* har utgjort en stor del i andra kapitlets redogörelse om beteenden på nätet.

1.8 Disposition

I det första kapitlet ges en bakgrund till problemområdet och frågeställningen. I kapitlet förklaras dessutom vilka avgränsningar som gjorts, vilka metoder som använts, hur forskningsläget ser ut samt vilket material uppsatsen i huvudsak bygger på. I andra kapitlet beskrivs

⁵ Se Korling och Zamboni (red.) (2013) s. 207–209.

psykologisk forskning om beteenden på nätet. Tredje kapitlet är det i särklass största och där utreds den gällande rätten för ärekränkingsbrotten och dess åtalsregel. Vidare innehåller kapitlet statistik kring näthatsbrott med fokus på förtal och förolämpning, en inblick ges också i den utredningsproblematik som rättsväsendet stöter på i samband med näthatsbrotten. I slutet av tredje kapitlet behandlas hur den eventuella rättsutvecklingen kring ärekränkingsbrotten ser ut. Fjärde och sista kapitlet innehåller en analys samt slutsatser.

2 Människors beteende på nätet

John R. Suler, professor i psykologi, har publicerat en hel del material i ämnet cyberpsykologi⁶ där han b.la. studerat beteendemönstret hos människor på nätet. Utgångspunkten i hans forskning är att människor känner sig mer ohämmade i sitt beteende på internet i jämförelse med när de möts ansikte mot ansikte. Suler kallar detta fenomen ”the disinhibition effect”.⁷ En annan psykolog vid namn Norman H. Holland menade redan i en artikel 1996, att beteendet på internet speglades av regression. Han kom fram till att regressionen kunde ta sig uttryck på tre olika sätt: vulgaritet; sexuella trakasserier; eller nyfikenhet, överdriven öppenhet och generositet. Människors förhållande gentemot själva datorn gav, enligt Holland, upphov till omedvetna fantasier om makt, dominans, sex m.m. I förlängningen kunde detta leda till att vissa individer förmänskligade datorn och avhumaniserade människor på nätet, vilket i sin tur kunde ge upphov till ohämmat sexuellt och aggressivt beteende på nätet.⁸

Den ovan nämnda ”disinhibition effect” fungerar som ett tvåeggat svärd. Ena sidan består av att personer ohämmat avslöjar hemligheter, visar överdriven snällhet och tillgivenhet till främlingar på nätet. Suler menar likt Holland att beteendet kan betraktas som regression men också att det kan röra sig om en person, som faktiskt vill förstå sig själv bättre, och därför känner sig mer frigjord att på nätet närma sig andra eller lösa personliga problem. Denna ”godartade” sida kallar Suler ”benign disinhibition”. Andra sidan av svärdsegen är raka motsatsen till den första och benämns ”toxic disinhibition” och består av hat, hot, mobbning, hård kritik, förföljelse m.m.

⁶ Suler (2016) s. försättsblad.

⁷ A.a. s. 96.

⁸ <http://users.clas.ufl.edu/nholland/inetregr.htm>.

Suler anser att beteendet inom ramen för ”toxic disinhibition” närmast kan förklaras som regression, där omogna primitiva impulser eskalerar och styr handlandet.⁹

För att förstå hur dessa ohämmade beteenden eller ”disinhibition effects” kan äga rum har Suler kartlagt åtta olika faktorer. En av dessa faktorer är *anonymitet*. På internet finns det möjligheter att vara anonym eller helt ändra identitet och ikläda sig en annan roll. Trots att IT-kunniga i många fall kan spåra mobiler och datorer där den anonyma verkar, förblir personen anonym för den stora massan. Det är när personer tror att de är anonyma som det ohämmade beteendet kan uppstå, de känner sig inte lika sårbara, vilket kan leda till att de skriver saker som de vanligtvis håller för sig själva. Suler jämför också anonymiteten på internet med publika demonstrationer där personer bär masker, personerna avindividualiseras och blir en i mängden vilket kan leda till ett ohämmat beteende.¹⁰

Osynlighet är en annan faktor som handlar om att personer som konverserar online oftast inte ser varandra. Resultatet blir att kroppsspråk, ögonkontakt och ansiktsuttryck uteblir, vilka normalt reglerar en konversation och påverkar vad människor säger.¹¹

Asynkronitet: Inte sällan är kommunikationen på nätet asynkron dvs. personer interagerar inte i realtid. Exempelvis kan det dröja dagar eller månader innan någon svarar på ett e-postmeddelande. Det blir på så sätt enklare att skriva till någon på ett ohämmat sätt eftersom det finns en möjlighet att undgå den omedelbara responsen som en vanlig konversation ger.¹²

⁹ Suler (2016) s. 96–97.

¹⁰ A.a. s. 98–100.

¹¹ A.a. s. 100–101.

¹² A.a. s. 101–102.

Att gränserna ändras för jaget (Solipistic introjection): tar bl.a. sikte på att personer ”hör” vad någon annan skriver då det finns en benägenhet att med sin egen röst uttala vad som skrivs. Undermedvetet känns det som att vi pratar med oss själva och när vi gör det, finns det en tendens till att säga saker som vi normalt inte säger inför andra.¹³

Det är bara ett spel: Personer kan anse att de fiktiva figurer de skapat på internet är separerade från den verkliga världen. Skyldigheter och krav som vanligtvis åläggs människor gäller inte här. Vissa personer ser sitt liv på internet som ett spel där spelets egna regler råder. När de lämnar datorn och återgår till den verkliga världen, lämnar de också den figur de har skapat. Onlinespel och i synnerhet fantasyspel frambringar denna typ av beteende men även i andra aktiviteter online kan samma beteende existera. I brist på förståelse händer det att auktoriteter såsom polisen avfärdar kränkta brottsoffer. Avfärdandet kan grunda sig på att det är för lite verklighetsanknytning för att ett ingripande ska vara motiverat.¹⁴

Att man uppfattar sig som privat (percieved privacy): Föreställning om att ens olika aktiviteter är och förblir privata kan leda till ett ohämmat beteende. Generellt sett anses ”percieved privacy” vara att personer undermedvetet uppfattar sig vara ensamma i cybervärlden med sina korrespondenter online, trots att de rationellt sett vet bättre. Internetutbildade personer vet, i sitt verklighetsorienterade sinne, att det som de skriver sannolikt kommer upptas av någon myndighet eller något företag. Emellertid kan även dessa personer, i ett annat sinnelag som drivs av känslor, ignorera faktumet att de inte är privata och skriva saker som de egentligen vill hålla privat.¹⁵

Vi är jämlika: Personer med status i den verkliga världen uppbär inte densamma online. Avsaknad av kläder, kroppsspråk m.m. minskar ned deras

¹³ Suler (2016) s. 102–103.

¹⁴ A.a. s. 103–104.

¹⁵ A.a. s. 104–105.

auktoritet. Även om någon känner till att den person de konverserar med har en hög status i verkliga livet, har statusen på nätet mindre bäring. Personer ges i stort sett lika möjligheter att uttrycka sig på nätet. Vissa behärskar dock nätet på ett bättre sätt exempelvis genom att ha en större teknisk know-how eller skrivkunnighet. Denna kunskapsskillnad används inte sällan med ont uppsåt, vilket innebär att de med kunskapsövertag trycker ned andra och i synnerhet de med högre status i verkliga livet.¹⁶

Alla andra tycker det är okej: Den sociala omgivningen på nätet kan förstärka, öka eller misslyckas med att dämpa ett ohämmat beteende. I vissa fall kan personer till och med identifiera sig med en person som beter sig aggressivt inom ramen för toxic disinhibition. Attacker på någon eller något kan förvandlas till en prestation där ”likes” och påhejande kommentarer förstärker det ohämmade beteendet. Ikraft av de uppmuntrande signalerna från omgivningen blir personen bakom attackerna invaggad i en föreställning om att dennes beteende är okej. Liknande föreställning kan infinna sig då den sociala omgivningen förhåller sig passiv och låter beteendet fortgå. Passiviteten grundar sig ibland på en rädsla att själv bli utsatt.¹⁷

¹⁶ Suler (2016) s. 105–106.

¹⁷ A.a. s. 106–107.

3 Ärekränkingsbrotten

Ärekränkingsbrotten har före internets uppkomst varit en förhållandevis undanskymd lagstiftning. Den speciella åtalsregleringen och att kränkning av äran inte ansetts tillräckligt skyddsvärd är två förklaringar varför det förhållit sig på det sättet. Internet har emellertid gjort det enklare att nå ut med kränkningar och spridningen kan idag bli mycket mer omfattande.¹⁸ Förtalsbrottet var från början tänkt att skydda individers heder och ära; i en modern kontext har dock skyddet även kommit att omfatta den personliga integriteten.¹⁹

3.1 Förtal

Förtalsbrottet BrB 5 kap 1§ handlar om att gärningspersonen lämnar ärekränkande uppgifter om brottsoffret till andra än brottsoffret själv.²⁰ Uppgiftslämnandet ska vara ägnat att leda till andras missaktning av brottsoffret och uppgiften kan bland annat bestå i att brottsoffret är klandervärd till sitt levnadssätt, eller att denne är brottslig.²¹

3.1.1 Vad en uppgift är och hur den lämnas

För att ett påstående ska ses som en uppgift måste den vara så pass bestämd att den kan göras till föremål för bevisning.²² Denna beskrivning råder det dock delade meningar om. Klart är att rena värdeomdömen inte utgör en uppgift men att uppgiften nödvändigtvis inte heller behöver vara konkret.²³

¹⁸ Se Jareborg, Nils m.fl. (2015) s. 91.

¹⁹ Se Sackemark och Schultz (2015) s. 50.

²⁰ Prop. 1962:10 del B s. 141.

²¹ Brottsbalken 5 kap 1§.

²² Prop. 1962:10 del B s. 143.

²³ Se SOU 2016:7 s. 403–404.

En uppgift anses lämnad när tredje man har fått kännedom om den och då är också brottet fullbordat. Det är dock inte nödvändigt att gärningspersonen riktar sig till tredje man för att uppgiften ska anses vara lämnad. Att tredje man sitter bredvid och hör vad gärningspersonen säger till den utsatta anses vara tillräckligt. Själva uppgiften kan utöver tal lämnas genom skrift, bild, film m.m. Här ska också konstateras att gärningspersonen inte behöver vara konstruktör till uppgiften, utan ett förtal kan likväl begås genom spridning av uppgift tillverkad av någon annan.²⁴

En uppgift kan bestå av insinuationer. Exempelvis kan det i vissa fall räcka med att stöldgods placerats bland någons tillhörigheter för att ett förtal ska vara begånget. Nakenbilder som läggs ut på nätet utgör vanligen, på egen hand, inte förtal. Följaktligen ska i regel en nedsättande text eller något annat av symbolvärde finnas i anslutning till bilden. En nakenbild som läggs ut på en hemsida, som erbjuder sexuella tjänster mot betalning, utan brottsoffrets kännedom kan ändå utgöra förtal. Personen kan i sammanhanget framstå som prostituerad och en uppgift är således lämnad trots avsaknad av text.²⁵

3.1.2 Nedsättande uppgift och andras missaktning

I förtalsparagrafen konstitueras att uppgiften ska leda till andras missaktning. Det sistnämnda ordet innebär att andras attityd mot brottsoffret förändras till att i något avseende se personen som en ”sämre” människa och därmed kunna behandla denne på ett negativt sätt. Emellertid behöver inte missaktningen leda till någon konkret handling från ”de andra”. Bara det faktum att uppgiften har ett sådant innehåll som kan leda till missaktning räcker för att rekvisitet ska vara uppfyllt. Det ska inte missförstås på så sätt

²⁴ Se Berggren m.fl. (2016) s. 2–3 (kommentaren till BrB 5 kap. 1 §).

²⁵ A.a. s. 3.

att alla negativa uppgifter faller under förtalsbestämmelsen, vardagliga och mindre klandervärda uppgifter gör det inte.²⁶ Enligt förarbeten ska uppgiften vara av allvarligare beskaffenhet.²⁷ I brottsbeskrivningen exemplifierar lagstiftaren de nedsättande uppgifterna med att vara brottslig respektive klandervärd till sitt levnadssätt. Den förra innebär att den förtalade har begått en eller några brottsliga gärningar. Alla typer av gärningar är dock inte av allvarlig beskaffenhet, exempelvis utgör en beskyllning om trafikförseelse inte ett förtal medan en beskyllning om rattfylla troligtvis gör det. Den senare, att vara klandervärd till sitt levnadssätt, kan istället bestå av att någon lever promiskuöst eller missbrukar och är i regel något som sker över tid.²⁸

”De andras” missaktning är inte tänkt att bestämmas efter en allmänt rådande norm som ett genomsnitt av svenska samhället, även om en sådan missaktning inte utesluter ansvar. Istället kan ”de andra” vara en mycket snävare grupp som omger den förtalade. Personer på samma ort, samhällsgrupp eller personkrets kan utgöra ”de andra” alldeles oavsett vad samhället säger i övrigt. En nykterhetsföreningsmedlem kan anses vara förtalad om uppgifter lämnas till övriga medlemmar och består av att denne förtärt alkohol. Omformulerat innebär det att den relativa äran är lika skyddsvärd som den genomsnittliga äran.²⁹

3.1.3 Ansvarsfrihetsregeln

I förtalsparagrafens andra stycke regleras ansvarsfrihet för personen som lämnat den kränkande uppgiften. Ansvarsfriheten grundar sig på att uppgiftslämnaren går fri om denne varit skyldig att lämna, eller att omständigheterna i övrigt gjort det försvarligt att lämna uppgiften. Vid båda

²⁶ Se Jareborg, Nils m.fl. (2015) s. 92–93.

²⁷ Prop. 1962:10 del B s. 143.

²⁸ Se Jareborg, Nils m.fl. (2015) s. 93–94.

²⁹ A.a. s. 93.

rekvisiten krävs det antingen att uppgiften var sann eller att det funnits skälig grund för lämnandet.³⁰

Skälet bakom denna ”ventil” är att upprätthålla den i Sverige vidsträckt yttrandefriheten, att uppnå en balans mellan å ena sidan yttrandefrihet å andra sidan rätten till privatliv. Det finns, enligt lagrådet, ingen klar vägledning om hur dessa intressekonflikter ska bedömas. Följaktligen öppnar det upp för en mer skönsmässig bedömning i det enskilda fallet.³¹

Huruvida en lämnad uppgift är sann eller inte har en begränsad betydelse för ansvarsbefrielse. Trots att en uppgift är sann kan alltså ansvar aktualiseras. Sanningshalten kan dock påverka bedömningen men sker i ett senare skede.³²

Först utreds om uppgiften är försvarlig eller det funnits en skyldighet att lämna den. En skyldighet att lämna en uppgift är fallet vid vittnesmål, polisförhör och i andra sammanhang som rör domstol eller administrativa myndigheter. Försvarlighetsbedömningen tar istället avstamp i vikten av yttrandefrihet. Sammanhanget har stor betydelse i denna bedömning, vad som är förtal i en situation behöver inte vara det i en annan. Här beaktas bland annat den politiska debatten, forskningsfrågor och kulturella frågor. En ”kränkning” i en forskningsrapport kan framstå som försvarlig men om liknande uppgifter lämnats av en privatperson på sociala medier kan bedömningen bli den motsatta. Yrkesmässig nyhetsrapportering kan på samma sätt få ett friare spelrum i ljuset av yttrandefriheten. Vidare tillåts jargongen inom den egna familjen ha högre i tak och därmed vara försvarlig i högre utsträckning jämfört med andra situationer. Avslutningsvis får politiker och andra offentliga personer tänkas utstå mer än gemene man.³³

³⁰ Brottsbalken 5 kap 1§.

³¹ Se Jareborg, Nils m.fl. (2015) s. 97.

³² A.a. s. 98.

³³ Se Jareborg, Nils m.fl. (2015) s. 97–100.

Prövning av sanningsrekvisitet kommer endast in om uppgiften, de facto, är försvarlig eller att det funnits en skyldighet att lämna den. Det är en omvänd bevisbörda som gäller, vilket innebär att den tilltalade ska visa att uppgiften är sann. Beviskravet är emellertid inte sträckt till att vara klart sanningsenligt utan det ska räcka med att sanningshalten i uttalandet är försvarligt.³⁴ Vid beskyllning om brott kan den tilltalade uppfylla sin bevisbörda genom att hänvisa till tidigare domstolsdomar.³⁵

Om den tilltalade, objektivt sett, inte lyckats visa att uppgiften är sann men har haft skälig grund för att hålla den för sann, kan den tilltalade ansvarsfrias. Hur aktsam den tilltalade varit för att ha haft skälig grund att lita på informationen bedöms efter hur grovt förtalet är dvs. ju grövre brott desto mer aktsamhet måste ha tagits. Vad som ytterligare försvårar bilden är att personer även kan ansvarsfrias om lämnandet varit socialt adekvat.³⁶

3.1.4 Grovt förtal

Förtalsbrottet kan, om innehållet eller storleken på spridandet medför allvarlig skada, vara att betrakta som grovt förtal vilket regleras i BrB 5 kap 2§.³⁷

Ett uppmärksammat grovt förtalsmål på nätet är det så kallade ”Instagrammålet”, vilket handlade om två tonårstjejer som med bild och text utelämnade jämnåriga tjejer i Göteborgsområdet på det sociala nätverket Instagram. De båda tjejerna uppmanade även andra i området att skicka in bilder och texter på de förtalade som kallades ”orror”. Hela händelseförloppet kulminerade i ett upplopp vid en gymnasieskola i Göteborg innan de båda tjejerna greps. Totalt fanns trettioåtta stycken

³⁴ Prop. 1962:10 del B s. 145.

³⁵ Se Jareborg, Nils m.fl. (2015) s. 101.

³⁶ A.a. s. 101–102.

³⁷ Brottsbalken 5 kap 2§.

målsägande och grovheten i förtälet motiverades i huvudsak med den stora spridning som kontot givit upphov till.³⁸

Förutom spridningens storlek kan uppgiftens sakinhåll påverka bedömningen om ett förtal är att betrakta som grovt. Påståenden om att någon begått grova brott är ett sådant exempel. Andra faktorer som kan göra brottet till grovt är om uppgiften är osann, ogrundad eller att motivet varit att skada den förtalade och att skadan inte befarats bli ringa.³⁹

3.2 Förolämpning

Förolämpningsbrottet i BrB 5 kap 3 § handlar om att någon smädar annan genom kränkande tillmäle, beskyllning eller annat skymfligt beteende.⁴⁰

Förolämpning är en fridskränkning och kan sägas vara ett angrepp på självkänslan eller kränkning av den ”subjektiva äran”. Till skillnad från förtalsbrottet riktar sig en förolämpning direkt till brottsoffret.⁴¹ I händelse av att båda brottsbeskrivningarna uppfylls konsumeras förolämpning av förtal dvs. förolämpning är subsidiär till förtal.⁴² Brottet kan av logiska skäl inte riktas till en död person, av liknande skäl är brottet inte fullbordat om personen ifråga inte hör eller uppfattar förolämpningen.⁴³

Förolämpningsbrottet kan delas in i tre olika typer: *verbalinjurier*, *formalinjurier* och *realinjurier*. Utsätts någon för skällsord, skymfliga hotelser eller beskyllningar är det fråga om verbalinjurier. Formalinjurier består av skymfliga åtbörder, gester eller framställningar i bild. Slutligen

³⁸ Mål nr B 705–13 Göteborgs tingsrätt.

³⁹ Se Berggren m.fl. (2016) s. 1 (kommentaren till 5 kap. 2 §).

⁴⁰ Brottsbalken 5 kap 3 §.

⁴¹ Se Jareborg, Nils m.fl. (2015) s. 108.

⁴² Prop. 1962:10 del B s. 148.

⁴³ Se Jareborg, Nils m.fl. (2015) s. 108.

klassas mindre tillgrepp mot någons kropp såsom örfilar eller spottloskor som realinjurier. Inte sällan konsumeras realinjurier i dagens läge av ofredande, ringa misshandel eller sexuellt ofredande.⁴⁴

Ovan nämndes att förtalsbrottet konsumerar förolämpningen. Emellertid skiljer sig brotten åt i andra avseenden än till vem de riktar sig. Alla smädelser behöver inte innehålla nedsättande uppgifter. Exempelvis kan en skymflig åtbörd vara en smädelse men den innehåller inte en nedsättande uppgift och når därmed inte upp till brottsbeskrivningsenligheten i förtalsbrottet.⁴⁵

Vid försvårande omständigheter kan förolämpningen betraktas som grov. I ett mål från Svea hovrätt dömdes en person för förolämpning efter att skickat e-postmeddelanden till en riksdagsmans tjänsteadress. Meddelandena anspelade på dennes hudfärg, etniska ursprung och trosbekännelse. *"Åk hem till Afrika, fort som fan, 'skyltn_g_r'!"* och *"muslimneger"* var två av de kränkande tillmälen som användes. Hovrätten menade att uttalandena inte kunde betraktas som grova då de inte var mycket allvarliga förolämpningar som skett under försvårande omständigheter. Det sistnämnda rekvisitet uppfylldes inte, enligt Hovrätten, då de inte rörde sig som ett led i mobbning eller annat nedbrytande beteende. Meddelandena hade skickats under en och samma kväll.⁴⁶

Ansvarsfrihet inträder om samtycke förelegat innan förolämpningen uttrycktes.⁴⁷ Frias någon för en nedsättande uppgift inom ramen för förtal, ska personen också frias om den vänder sig direkt till den utsatte med en förolämpning innehållande samma information. På detta sätt kan sanningsbevisning bli relevant i förolämpningsfall trots att det i regel inte ska spela någon roll om uppgiften är sann eller osann för att dömas.

⁴⁴ Se Berggren m.fl. (2016) s. 1 (kommentaren till 5 kap. 3 §).

⁴⁵ A.a. s. 1.

⁴⁶ Svea Hovrätt mål B 7460–07.

⁴⁷ Se Berggren m.fl. (2016) s. 2 (kommentaren till 5 kap. 3 §).

Föreligger social adekvans kan det ansvarsfria och även vissa fall av retorsion dvs. förolämpningar i anslutning till en misshandel, förolämpning eller annan typ av brott.⁴⁸

3.3 Åtalsregeln för ärekränkingsbrotten

I BrB 5 kap 5 § regleras vem som ombesörjer åtalet mot den som begått ett ärekränkingsbrott. Till skillnad från många andra brott är huvudregeln att målsäganden själv får åtala den som gjort sig skyldig till ett ärekränkingsbrott i ett så kallat enskilt åtal.⁴⁹ Med målsägande åsyftas enligt rättegångsbalken (RB) 20 kap 8 § 4 st den mot vilken brottet är begånget eller därav den som blivit förnärad eller lidit skada. Är målsägande omyndig träder dock en vårdnadshavare in i dennes ställe RB 20 kap 14 §.⁵⁰

Om ärekränkingsbrottet är riktat till någon som är under 18 år eller har målsägande angett brottet till åtal får dock åklagaren väcka åtal om det anses *påkallat från allmän synpunkt*. Tidigare, fram till 2014, krävdes att det var av "särskilda skäl" påkallat från allmän synpunkt. "Särskilda skäl" togs bort för att ge åklagaren en större möjlighet att väcka allmänt åtal vid ärekränkingsbrotten och ett av motiven var att de allmänna - i större utsträckning - skulle kunna ingripa vid ärekränkingsbrott på internet. Varför internet ansågs som ett skäl till att vidga åtalsmöjligheterna för åklagaren var att just spridningen av ärekränkningarna kunde bli mer omfattande i jämförelse med traditionella publiceringar, samt att informationen kunde bli sökbar under en längre tid. Allmänt åtal skulle genom förändringen inte enbart kunna väckas vid de mest kvalificerade fallen. I propositionen nämns att allmänt åtal bör kunna väckas om fällande dom förväntas och det finns ett klart samhällsintresse att brottet beivras eller

⁴⁸ Se Jareborg, Nils m.fl. (2015) s. 109.

⁴⁹ Brottsbalken 5 kap 5 §.

⁵⁰ Se Jareborg, Nils m.fl. (2015) s. 110.

att det finns starka skäl för målsägande att samhället medverkar.⁵¹ Ett klart samhällsintresse kan vara fallet då brottet är grovt, får stor spridning eller drabbar den enskilda väldigt hårt. Slutligen kan sägas att det sällan finns skäl för att mindre allvarliga brott ska leda till allmänt åtal.⁵²

För förolämpningsbrottet görs ytterligare begränsningar för när ett allmänt åtal kan väckas. Det krävs att brottet rör någons myndighetsutövning, ras, hudfärg, nationella eller etniska ursprung, trosbekännelse eller sexuella läggning.⁵³

För att åklagarna ska väcka ett allmänt åtal inom ramen för förtal finns inga ytterligare begränsningar i lagtexten, däremot följer åklagarna en särskild rättspromemoria som exemplifierar vad som konkret kan inrymmas i ”allmän synpunkt” och ser ut som följer:

- Spridning av bilder eller filmer av sexuell och integritetskränkande art på den utpekade
- Stor spridning av särskilt integritetskränkande uppgifter av sexuell art om den utpekade
- Stor spridning av påståenden om att den utpekade gjort sig skyldig till mycket allvarlig brottslighet och det är särskilt ägnat att utsätta personen för andras missaktning
- Stor spridning av andra särskilt klandervärda uppgifter som drabbar en målsägande mycket hårt

⁵¹ Prop. 2013/14:47 s. 25 f.

⁵² Se Jareborg, Nils m.fl. (2015) s. 111.

⁵³ Brottsbalken 5 kap 5§.

- Om gärningen bedöms som grovt förtal finns det större anledning att överväga allmänt åtal än i de fall då förfarandet bedöms som fört⁵⁴

Det ska avslutningsvis nämnas att det allmänna inte kommer att hjälpa brottsoffret i de vardagliga och mindre grova brotten. Istället för att väcka enskilt åtal finns det dock en annan väg att gå, nämligen att begära ett ansvarsutkrävande genom ett civilmål (skadeståndsmål). Fördelen med detta förfarande, är för brottsoffret, att beviskravet är lägre ställt än brottmålets ”utom rimligt tvivel”.⁵⁵

3.4 Statistik och utredningsproblematik

Brottsförebyggande rådet (Brå) fick 2013 i uppdrag av regeringen att undersöka hur olika polisanmälda hot och kränkningar mot enskilda personer på nätet tog sig uttryck. Rapporten var också ägnad åt att klargöra vilka problem rättsväsendet stötte på i samband med dessa brott, i vilken utsträckning åtal och lagföring skedde samt vilka skäl som låg bakom att förundersökningar lades ner. Rapporten grundar sig till stor del på 713 anmälningar som gjordes år 2012. Då inte polisens ärendehanteringssystem gör någon åtskillnad mellan brott på nätet och övriga brott har ovanstående anmälningar valts ut genom användandet av en sökordslista. Vidare handlar anmälningarna inte enbart om ärekränkingsbrott utan innefattar även andra typer av brott på nätet. Till grund för rapporten låg också tingsrättsdomar och intervjuer med poliser och åklagare.⁵⁶

De olika brotten som innefattades av de 713 anmälningarna var förtal, förolämpning; grov fridskränkning, grov kvinnofridskränkning; olaga förföljelse; olaga hot, samt ofredanden.⁵⁷ Personupplärningen för alla

⁵⁴ Åklagarmyndigheten. Rätts PM, Förtal och förolämpning. 2014:2, s. 5.

⁵⁵ Se Sackemark och Schultz (2015) s. 46.

⁵⁶ Brå 2015:6 s. 5–7.

⁵⁷ A.a. s. 7.

anmälningarna var endast fyra procent, samtliga genom åtalsbeslut. Gällande ärekränkingsbrotten var siffran densamma.⁵⁸ 260 av de 713 anmälningarna utgjordes av ärekränkingsbrott, 225 av dessa rubricerades som förtal och 37 som förolämpning. Två stycken anmälningar rubricerades följaktligen både som förtal och förolämpning. Kännetecknande för förtalsbrotten var att mer än hälften av brotten skett via offentlig skrift på nätet där offentlig innebär att vem som helst kan ta del av innehållet. Inte sällan var Facebook plattform för dessa skrifter vilket tog sig uttryck dels genom att gärningspersonen gjorde egna statusuppdateringar, dels med kommentarer på befintliga inlägg på målsägandes eller annans Facebooksida. Den näst vanligaste förtalsformen var bilder eller filmer publicerade på målsäganden. Beträffande förolämpningsbrotten var direkta e-post eller meddelanden i Facebook messenger till målsäganden den vanligaste formen.⁵⁹

3.4.1 Nedläggning pga. Saknad angivelse eller åtal ej påkallat

Att bara fyra procent av ärekränkingsbrotten ledde till personupplärning innebar att en mycket stor del av ärendena lades ned.⁶⁰ Lite mer än hälften, och den vanligaste nedläggningsorsaken för ärekränkingsbrotten i rapporten var *”åtal ej påkallat/angivelse saknas”*, vilket innebär att åtal inte är påkallat ur allmän synpunkt eller att det inte funnits särskilda skäl, eller att en angivelse saknas från målsäganden. Varför det förhöll sig på det här sättet var pga. att ärekränkingsbrott som huvudregel klassas som ”målsägandebrott”. När det allmänna primärt inte tillhandahåller hjälp blir det således upp till den enskilda att driva ett enskilt åtal. Enligt Domstolsverket och de av Brå intervjuade åklagarna rör det sig om en väldigt liten del som väcker enskilt åtal. Tid, energi, bevisinhämtande och juridiska kunskapsluckor som i förlängningen blir ekonomiska uppoffringar

⁵⁸ Brå 2015:6 s. 11.

⁵⁹ A.a. s. 63–64.

⁶⁰ A.a. s. 85.

i form av ombud är några av de faktorer som påverkar benägenheten att väcka enskilt åtal.⁶¹

De intervjuade åklagarna menade att samsynen på när allmänt åtal ska väckas för förolämpningsbrotten är större än vad som gäller för förtal. För att få en mer enhetlig syn på när allmänt åtal ska väckas har ett flertal åklagarkammare enbart utsett en eller några få åklagare som tar hand om ärekränkingsbrotten. I intervjuerna berördes även frågan om hur borttagandet av ”särskilda skäl”⁶² i åtalsparagrafen hade påverkat åtalsbenägenheten. Här menade majoriteten av åklagarna att lagändringen inte fått någon större genomslagskraft trots att åklagarmyndighetens rättspromemoria för åtal uppdaterats i samband med lagändringen. Huvudregeln är fortfarande att ärekränkingsbrott utgör målsägandebrott och att presumptionen mot allmänt åtal fortsatt är stark. Allmänt åtal väcks enbart i rena undantagsfall.⁶³

3.4.2 Nedläggning pga. Utrednings- bevissvårigheter

Den näst vanligaste nedläggningsorsaken för ärekränkingsbrotten var utrednings- och bevissvårigheter vilken uppgick till 24%.⁶⁴

Ett problem rättsväsendet stöter på inom ramen för *utredningssvårigheter* är att identifiera gärningspersonen när denne varit anonym och gärningen skett på nätet. I Brås intervjuer med polisen nämner de vikten av att få inloggningsinformation i form av mobilnummer eller IP-nummer där den senare är ett specifikt nummer som uppkommer varje gång någon kopplar upp sig mot internet. IP-numret delas ut av internetleverantören men om en

⁶¹ Brå 2015:6 s. 87.

⁶² Se 3.3 kap.

⁶³ Brå 2015:6 s. 89.

⁶⁴ A.a. s. 85.

kränkande handling skett på en hemsida måste vanligen kontakt knytas med företaget bakom hemsidan för att få reda på vilket IP-nummer som den kränkande handlingen härrör från. Samarbetet mellan rättsväsendet och företag som besitter ovan nämnda information, nödvändig för utredningen, har dock i många fall brustit. I synnerhet har det, enligt polisen, varit svårt att få tag i IP-nummer från företag belägna utomlands. Stora företag som Youtube och Facebook har varit bromsklossar i utredningsarbetet då det krävt ett särskilt tidskrävande och omständligt förfarande för att få ut inloggningsuppgifter. Numera har dock rikspolisstyrelsen utvecklat ett samarbete med Facebook.⁶⁵

När inloggningsuppgifterna i form av IP-nummer eller mobilnummer har inhämtats har nästa steg i förundersökningarna varit att få tag i användarinformation från internetleverantören eller teleoperatören. Användarinformationen tillsammans med inloggningsuppgifterna möjliggör sedan spårning av en adress eller en ägare av mobilabonnemanget. Att få ut användarinformationen regleras i lagen (2003:389) om elektronisk kommunikation (Lek). Två bekymmer för utredarna som var kopplade till Lek under första halvan av 2012 var för det första att polisen inte hade rätt att få ut användarinformation om påföljden för brottet inte förväntades bli fängelse. För det andra fanns det fram till 1 maj 2012 ingen skyldighet för internetleverantörer eller telefonoperatörer att spara information.⁶⁶

Bevisvärigheter när väl en misstänkt person var identifierad kunde se olika ut. Intervjuade poliser menade att varierande IT-kunskap på ”alla” nivåer inom rättsväsendet var en av orsakerna till den låga personupplärningen. Exempelvis nämndes att anmälningsmottagare kunde ge bristfällig information till målsäganden angående säkring av bevisning såsom vikten skärmdumpar. Ett annat problem uppstår då förundersökningsledaren inte besitter tillräcklig IT-kunskap och i sin ovisshet inte får tag på avgörande

⁶⁵ Brå 2015:6 s. 90–91.

⁶⁶ A.a. s. 91–92.

bevisning. Möjligheten för förundersökningsledare att få IT-forensisk hjälp finns emellertid men vardagsbrotten har lägre prioritet varför tidsåtgången kan vara betydande. Vidare kan beställningen, då förundersökningsledaren inte har tillräcklig IT-kunskap, vara missriktad vilket gör att den efterfrågade bevisningen inte är den som krävs i det enskilda fallet. De intervjuade personerna med stöd från rikspolisstyrelsen menar dock att det största problemet är att polisen inte har anställt IT-forensiker i takt med den ökade IT-brottsligheten.⁶⁷

Annan bevisproblematik uppstår då gärningspersonens mobiltelefon eller dator identifierats men denne nekar brott. Svårigheterna består i att styrka att det just är gärningspersonen som suttit vid tangenterna när den brottsliga gärningen begicks. I förevarande situationer krävs vittnen (vilket är sällsynt) eller teknisk bevisning. Den senare kan bestå i vem som varit inloggad på den misstänktes användarkonto eller hur mobil-/meddelartrafiken sett ut i samma tidsrymd då gärningen begicks.⁶⁸

3.5 Rättsutveckling

I kommittédirektivet 2014:74 den 28 maj 2014 beslutades att en särskild utredning skulle göras vars syfte var att ta ett helhetsgrepp på den föråldrade brottsbalken beträffande hot och kränkningar då dessa tagit sig nya former. Annorlunda uttryckt var syftet att modernisera det straffrättsliga skyddet för den personliga integriteten.⁶⁹ Denna statliga offentliga utredning mynnade till slut ut i SOU 2016:7 *om Integritet och straffskydd*.⁷⁰ För närvarande befinner sig betänkandet på remiss och är inte gällande rätt.⁷¹

⁶⁷ Brå 2015:6 s. 94–97.

⁶⁸ A.a. s. 95–96.

⁶⁹ Kommittédirektiv 2014:74 s. 1.

⁷⁰ Se SOU 2016:7 s. 5.

⁷¹ <http://www.regeringen.se/rattsdokument/statens-offentliga-utredningar/2016/02/sou-20167/>.

3.5.1 Förtal

Utredningen belyser förtalsbrottets språk som delvis föråldrat. De föreslår att ta bort begreppet ”klandervärd till sitt levnadssätt” i lagtexten och menar att uppgifter om någons levnadsvanor, beteende eller liknande, lika gärna kan falla under ”nedsättande uppgift”. Utredarna anser dessutom att begreppet inte hör hemma i en modern kontext och vill inte uppmuntra moraliska värderingar av människors valda liv i en domstol. Däremot anser de att exemplet att peka ut någon som brottslig ska finnas kvar. Språkligt anser utredningen också att ”uppgift som är ägnad att utsätta denne för andras missaktning” är för ålderdomligt och bör ersättas med ”uppgiften ska vara ägnad att skada anseendet hos den som uppgiften avser”. Begreppet ”ägnad att” i allmänt juridiskt avseende innebär att det finns en abstrakt fara för att en effekt kan uppkomma och detta rekvisit ska alltså kvarstå. ”Ägnat att” kan vidare förklaras med att uppgiften ”typiskt sett”, men inte nödvändigtvis, i det enskilda fallet kan skada anseendet. Den ”abstrakta faran” ska fortsatt bedömas utifrån den sociala grupp brottsoffret verkar.⁷²

Utredningen anför också att den bestämdhet som en uppgift måste ha, enligt rådande praxis varken är satt för högt eller för lågt.⁷³

Spridning av bilder eller filmer av privat natur omfattas ibland av förtalsparagrafen. Utredning menar att denna bedömning blir något pressad då dessa kränkningar kanske inte alltid skadar anseendet eller äran utan snarare privatlivet eller den personliga integriteten. Ikraft av denna situation föreslår utredningen att en ny lagparagraf vid namn olaga integritetsintrång ska införas i 4 kap BrB som just tar sikte på spridandet av filmer och bilder av privat natur. Förtalsparagrafen kommer fortfarande kunde användas i dessa situationer men ”förstahandsvalet” kommer ligga på den nya paragrafen. Om denna nya regel införs kommer effekten bli att det straffbara

⁷² Se SOU 2016:7 s. 450–451.

⁷³ A.a. s. 443–446.

området utökas och personer kommer, i högre grad, kunna dömas för spridandet av nakenbilder, vilket idag inte alltid är självklart utifrån förtalsparagrafen.⁷⁴

3.5.2 Förolämpning

I utredningen förs diskussioner huruvida förolämpningsbrottets fortsatta existens är berättigad. De anför att någons ärekänsla (subjektiva ära) knappast är skyddsvärd längre men att bestämmelsens ursprungliga innebörd har förflyttats genom praxis och doktrin, vilket gjort att det nu är fråga om skydd mot någons självkänsla. Både självkänsla och någons värdighet är enligt utredarna skyddsvärda områden, varför förolämpningsbrottet bör vara kvar, men med en förnyad brottsbeskrivning.⁷⁵ Andra negativa effekter vid en avkriminalisering skulle vara att möjligheten att driva ett förolämpningsmål som civilmål skulle gå förlorad samt att samhället idag drivs mot ett rårare klimat, vilket i ett normbildande hänseende skulle bli svårare att stoppa vid ett borttagande.⁷⁶ Utredningen lägger slutligen fram ett förslag till hur det straffbara handlandet ska utformas:

”Straffansvaret ska gälla den som genom beskyllning, nedsättande uttalande eller förödmjukande beteende agerar mot någon annan på ett sätt som är ägnat att kränka den andres självkänsla eller värdighet”.⁷⁷

3.5.3 Åtalsregeln

Åtalsregeln kom som tidigare nämnt att ändras genom Prop. 2013/14:47 där resultatet blev att ”särskilda skäl” togs bort. Utredarna finner ingen anledning att språkligt ändra regeln igen. Samtidigt framhäver de att regeln med jämna mellanrum ska övervägas dvs. att innebörden i ”påkallat från

⁷⁴ Se SOU 2016:7 s. 437–439.

⁷⁵ A.a. s. 468–469.

⁷⁶ A.a. s. 467–468.

⁷⁷ A.a. s. 469.

allmän synpunkt” ska förnyas i takt med teknikutvecklingen och utifrån samhällets rådande normer. Det är följaktligen fråga om en dynamisk regel, där de bakomliggande riktlinjerna är avgörande för när åklagare väljer att väcka åtal.⁷⁸

⁷⁸ Se SOU 2016:7 s. 437.

4 Analys och slutsatser

Enligt Suler och Holland finns det tendenser hos människor att bete sig mer ohämmat respektive regredierat när de är ute på nätet. Det ohämmade beteendet byggs upp av olika faktorer som inte finns med när personer pratar ansikte mot ansikte. Tendenser till ett ohämmat beteende är inte alltid förknippat med brottsliga gärningar, utan kan ta sig uttryck på andra sätt som av samhället inte kopplas ihop med brottslighet, exempelvis att folk öppnar upp sig mer än vanligt om privata angelägenheter. Faktorerna som ligger bakom det ohämmade beteendet, kan emellertid också leda till ett beteende av brottslig karaktär, som tangerar eller överskrider lagliga gränser.

En intressant men hypotetisk tankegång är att applicera Sulers olika faktorer på ”Instagrammålet” eller Svea hovrättsmål B 7460–07. Möjligtvis var det ”anonymiteten” eller ”det var bara ett spel”-tanken som drev ungdomarna i Instagrammålet. Det kan kanske också varit en synergieffekt mellan några av de olika faktorerna.

Att kategoriskt, genom den redovisade forskningen, komma fram till att alla personer är mer brottsbenägna på internet är kanske att gå lite för långt. Samtidigt vore det underligt att helt avfärda forskningen, varför det sammanvägda svaret torde vara att vissa personer blir mer brottsbenägna på internet än i det verkliga livet.

Brås rapport visar att en mycket stor andel av ärekränkingsbrotten på nätet inte klaras upp, vilket per se innebär att det existerar en problematik både för rättsväsendet och för enskilda gällande förtal- samt förolämpningsbrotten. Problemen rättsväsendet stöter på ligger främst i utredningsarbetet. Svårigheterna att hitta anonyma gärningspersoner på nätet är av Brås rapport att döma, inte särskilt lätt. När olika företag inte vill samarbeta genom att delge IP-nummer och IT-kompetens bland

förundersökningsledare inte är tillräckligt hög har personupplärningen blivit låg. Ett ytterligare problem är att IT-forensiker inte alltid kan hjälpa till med utredningsarbetet i ärekränkingsbrottsärendena, då andra, grövre brott prioriteras före. Vid misstänkta gärningspersoners nekande infinner sig slutligen en bevisproblematik för åklagarna att just den utpekade satt vid tangenterna eller mobiltelefonen.

För att få en enhetlig bild av när allmänt åtal ska komma ifråga har vissa åklagarkammare utsett en eller några få åklagare som ska sköta ärekränkingsärendena. Ett sådant tillvägagångssätt kan dock få en motsatt effekt och vara rättsosäkert då samma brott kan behandlas olika beroende på åklagarkammare. Vidare kan det tyda på att lagstiftningen tillsammans med åklagarnas rättspromemoria inte är tillräckligt tydliga.

Ur brottsoffrens perspektiv utgörs det huvudsakliga problemet av regelverket. Åtalet lastas i de flesta fall över på dem själva genom den särskilda åtalsregleringen. Trots att lagstiftaren har sänkt kraven för när allmänt åtal ska inträda, är det fortsatt stark presumtion för enskilt åtal. Det handlar dock om en mycket liten andel som väcker enskilt åtal. Tid, ekonomi och kunskap är några aspekter vilka skiljer sig åt mellan brottsoffer och påverkar åtalsfrekvensen bland dem. Att lagstiftningen är uppbyggd på ett sådant sätt gör att lagen i praktiken inte blir lika för alla.

Suler tar i sin forskning tagit upp anonymitet som en faktor, vilken kan leda till ohämmat beteende på internet. I Brås rapport nämns också anonymitet men då som en försvårande omständighet i utredningsarbetet för rättsväsendet. Således är anonymiteten dels en drivande faktor bakom brotten, dels något som försvårar utredningen. Dessa omständigheter förenklar inte situationen för den enskilda, när denne ska utreda brottet på egen hand. Svårigheterna torde innebära att väldigt få anonyma gärningspersoner döms när ärekränkingsbrotten ska utredas av enskilda.

Det finns problem med att helt lägga ärekränkingsbrotten under allmänt åtal, då resurserna redan i dagsläget gör att förtal och förolämpningar prioriteras bort. Förutom att utbilda och anställa personal samt förbättra samarbetet med IT-företagen för att göra förundersökningar smidigare, kan en lösning vara att arbeta preventivt i skolor. Medvetandegöra befolkningen om att vissa psykologiska aspekter gör att det finns risk för ett ohämmat beteende på internet men att lagstiftningen fortsatt gäller.

Bara det faktum att Brås rapport, åtalsändringen för ärekränkingsbrotten samt SOU 2016:7 har upprättats kan tolkas som att rådande situation gällande ärekränkingsbrotten på nätet inte är tillfredsställande nog. Det finns således en vilja hos lagstiftaren att förändra.

I SOU 2016:7 diskuteras hur brottsbeskrivningarna för förtal och förolämpning är föråldrade rent språkligt. Några större förändringar att öka det straffbara området för förolämpning tycks dock inte finnas. Där förs snarare diskussioner om att helt skrota förolämpningsbrottet men att samhället som redan går mot ett rårare klimat, skulle fortsätta i den riktningen, om den togs bort. Det förslås heller ingen ändring i åtalsbestämmelsen.

En annan förändring som rent krasst inte har med förtalsregleringen att göra är att det föreslås en ny lagstiftning om olaga integritetsintrång, vilken kommer ta sikte på spridning av bilder och filmer av privat natur som idag bedöms i förtalsparagrafen. Det straffbara området kommer utökas om denna ändring träder ikraft då spridandet av en nakenbild idag inte alltid fyller rekvisiten i förtalsparagrafen.

Givet att SOU 2016:7 träder i kraft kommer rättsutvecklingen genom språkmoderniseringen av ärekränkingsbrotten möjligtvis leda till att allmänheten enklare kan ta till sig lagstiftningen och därmed väcka enskilt åtal i högre utsträckning. Då beteendet är ohämmat, klimatet på nätet är hårt samtidigt som rättsväsendet fortsatt prioriterar bort de mindre grova

ärekränkingsbrotten kan och andra sidan leda till att saker som är brottsliga idag blir socialt adekvata imorgon eftersom få personer lagförs.

Käll- och litteraturförteckning

Källor

Tryckta källor

Offentligt tryck

Sverige

Utredningsbetänkanden

SOU 2016:7 Integritet och straffskydd.

Propositioner och regeringsskrivelser

Prop. 1962:10 med förslag till brottsbalk del B.

Prop. 2013/14:47 några ändringar på tryck- och yttrandefrihetens område.

Kommittédirektiv

Direktiv 2014:74 ett modernt och starkt straffrättsligt skydd för den personliga integriteten.

Övrigt

Brå, rapport 2015:6 – Polisanmälda hot och kränkningar mot enskilda personer via internet.

Åklagarmyndigheten: Förtal och förolämpning, RättsPM 2014:2, 2014.

Elektroniska källor

Polisen, Näthat- lagar och fakta < <https://polisen.se/Lagar-och-regler/Om-olika-brott/It-relaterade-brott/Nathat/>>, besökt 2016-12-05.

Norman N. Holland, "The internet Regression",
<<http://users.clas.ufl.edu/nholland/inetregr.htm> >, besökt 2016-12-12.

Regeringen, Integritet och straffskydd < <http://www.regeringen.se/rattsdokument/statens-offentliga-utredningar/2016/02/sou-20167/>> besökt 2016-12-12.

Litteratur

Suler, John R. (2016), *Psychology of the digital age: Humans become electric*. Cambridge University Press.

Jareborg, Nils & Friberg, Sandra & Asp, Petter & Ulväng, Magnus (2015), *Brotten mot person och förmögenhetsbrotten*. Iustus förlag AB.

Sackemark, Alexandra & Schultz, Mårten (2015), *Näthat: Rättigheter & Möjligheter*. Karnov Group Sweden AB.

Svensson, Måns & Dahlstrand, Karl (2014), *Nätkränkningar: en studie av svenska ungdomars normer och beteenden*. Ungdomsstyrelsen.

Korling, Fredric & Zambonini, Mauro (red.) (2013), *Juridisk metodlära*. Lund: Studentlitteratur.

Berggren, Nils-Olof & Bäcklund, Agneta & Leijonhufvud, Madeleine & Munck, Johan & Träskman, Per Ole & Victor, Dag & Wennberg, Suzanne & Wersäll, Fredrik (2016), *Brottsbalken: en kommentar Del 1 (1-12 kap.)*. Wolter Kluwer Sverige AB.

Rättsfallsförteckning

Mål nr B 705–13 Göteborgs tingsrätt.

Svea Hovrätt mål B 7460-07.